

PARASAL ANAYASA

Yazan: Hasan Atılgan

I. GİRİŞ

Son yüzyıl boyunca hemen hemen tüm ülkelerde sık sık enflasyon ile karşılaşılmasının temel nedeni, devletin para arzını tekelinde tutması ve para arzına dolaylı yollardan müdahale etme gücüne sahip olmasıdır. Bu tehlikeyi L. Von Mises 1912 yılında görerek, aşağıda belirtilen düşüncesiyle günümüz için son derece önemli sayılabilecek bir uyarıyı çok önceden yapmıştır;

“Devlete paranın değerini etkileme gücü veren ilke kabul edildiği zaman, bu gücün kullanımında yanlışlıklar yapılması ve abartılmış biçimde kullanılması tehlikesi ortaya çıkar... Devletin, paranın değerini etkileyebilecek her türlü girişimden uzak kalması gerekir.”

Enflasyonun temel sorumluluğunu devletin para arzına doğrudan ve dolaylı yollardan yaptığı müdahalelerde bulan görüş, hemen hemen bütün iktisatçılar tarafından paylaşılmaktadır. Çeşitli ülkelere ait istatistiki veriler de bu görüşü kuvvetle desteklemektedir. Günümüzde enflasyonu önlemek için siyasal iktidarların ve merkez bankasının para piyasasına müdahalesini azaltıcı, hatta tümüyle ortadan kaldırıcı anayasal önlemlerin alınması yönünde eğilimler mevcuttur. İşte parasal anayasa adını taşıyan bu çalışmamızda parasal olumsuzluklara ilişkin söz konusu gerçekler anlatılmakta, parasal disiplin ve istikrarı sağlamaya yönelik çeşitli öneriler incelenmektedir.

II. PARASAL ANAYASA KAVRAMI

Parasal anayasa geniş anlamda para sistemine ilişkin kural ve kurumları ifade etmektedir. Dar anlamda ise parasal anayasa, para sistemine ilişkin anayasada yer alan kuralları ifade etmektedir.

Parasal anayasa devletin para basma hakkı ve yetkisini anayasada düzenleyen ve hangi çerçeve içinde para arzını arttırabileceğini belirleyen kuralları içermektedir. Günümüzde bir çok ülke anayasalarında para basma yetkisini düzenleyen kurallar yer almakla birlikte, bu yetkinin sınırlarını belirleyen kurallar bulunmamaktadır. Bunun bir sonucu olarak hükümetler para otoritesi üzerinde etkili olarak para arzının arttırılmasına neden olmaktadır. Hükümetler sadece parasal genişlemeye neden olmakla kalmamakta, ayrıca yine para otoritesinin bağımsız hareket etmesini engelleyerek para politikası araçlarının keyfi ve takdiri olarak kullanılmasına etkide bulunmaktadır. Tüm bu müdahaleler sonuç olarak ekonomik birimlerin karar ve faaliyetleri üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır.

Parasal anayasa, siyasal iktidarların para üzerindeki güç ve yetkilerini suistimal ve istismar etmemeleri için para sistemine ve parasal büyümenin ne şekilde olacağına ilişkin bazı genel kuralların anayasa içerisinde güvence altına alınmasını önermektedir. Anayasal iktisatçılar, tarih boyunca siyasal iktidarı temsil eden yöneticilerin halktan aldıkları ve halk adına kullandıkları yetkilerini daima istismar ve suistimal ettiklerini savunmaktadır. Paranın henüz mübadelelerde yaygın olarak kullanılmadığı devirlerde yöneticiler sahip oldukları vergileme yetkisini kötüye kullanma eğiliminde olmuşlar, halkı ağır vergi yükü altında tutmuşlardır. Ekonominin parasallaşması, bir başka ifadeyle parasal ekonomiye geçişle birlikte siyasal iktidarlar paranın yönetimi üzerinde söz sahibi olmuşlar ve para arzını düzenleyerek ve modern para politikası araçlarını kullanarak ekonomiye müdahalelerde bulunmaya başlamışlardır. Siyasal iktidarların para üzerindeki yetki ve müdahalelerini arttırmaları ile parasal disiplin giderek bozulmaya başlamış, bunun sonucunda da başta fiyat istikrarsızlığı olmak üzere ekonomideki istikrarsızlıklar artmıştır. İşte anayasal iktisatçılar devlet anayasasının bir bölümünü oluşturacak olan parasal anayasa içerisinde para ile ilgili kuralların belirlenmesini ve siyasal iktidarların bu kurallar çerçevesinde yetkilerini kullanmalarını önermektedirler.¹

Parasal anayasa ekonomide güvenirliliğin, tutarlılığın, öngörülebilirliğin ve şeffaflığın sağlanması açısından önem taşımaktadır. Para miktarındaki değişmelerin günübirlik keyfi ve takdiri müdahalelerden uzaklaştırılması, bireylerin ekonomiye olan güvenlerini artırır ve para otoritesinin tutarlı politikalar izlemesini sağlar. Ekonomik

birimler ekonomide şok karar ve uygulamalar ile sık sık karşılaşmazlar ve gelecekte neler olabileceğini en azından daha tutarlı olarak tahmin edebilirler.²

Bir parasal anayasa, geniş anlamda bir parasal sistemi belirleyen kurumların belirli bir yapısıdır. Bu kurumlar şu sorulara cevap oluşturur. Para vazifesini ne görür? Hangi kurumlar parayı basar? Paranın değerini ne belirler? Para bir ya da daha fazla mal ile tanımlanabilir mi? Kağıt para değerini kıtlığından mı alır? Eğer öyleyse ne tür otorite, hangi araçlarla ve varsa hangi kurallar altında paranın miktarını düzenlemeye çalışır? Parasal kurumları ve özellikle otoritelerin politikaları hakkında halkın rasyonel olarak ne tür beklentileri vardır.

Geniş anlamda parasal anayasa ile kastedilen şey parasal rejim ile kastedilenin aynısıdır. Daha katı anlamda bir parasal anayasa, anayasal hukuk tarafından belirlenen bir rejim olup, ana hatları sadece anayasal düzenlemelerle değişebilir.

Esasen politik karar alıcılar sadece bireylerin, ailelerin, firmaların, hükümet kuruluşlarının ve diğer kurumların davranışlarını belirleyen kural ve sınırlamaları belirlerler. Politik karar alıcıların kaynak dağılımı, üretim, fiyatlar, faaliyetlerin coğrafi dağılımı, gelir ve servetin dağılımı gibi sonuçlar üzerinde doğrudan değil dolaylı bir etkisi vardır.

Farklı düşünceleri uzlaştırma fikri parasal otoritenin ihtiyarilik yetkisinin kural tarafından sınırlandırılmasının gerekip gerekmediği sorusunu akla getirir. Aşırı şekilde ihtiyari parasal faaliyetleri öneren herhangi biri kural uygulamasını benimsemediği takdirde, gerekli güçlerle donatılmış bir merkez bankası otoritesinin ihtiyari uygulamalarını göze almalıdır. Böylece hükümet tarafından yönlendirilen paranın hesap birimi olarak benimsenmesi, parasal sistemi tarihi kayıtların da gösterdiği gibi kötü kullanımlara maruz bırakabilir.³

Günümüzde enflasyonu önlemek için siyasal iktidarların ve merkez bankasının para piyasasına müdahalesini azaltıcı, hatta tümüyle ortadan kaldırıcı anayasal

¹ Coşkun Can AKTAN; Utku UTKULU; Selahattin TOGAY; Nasıl Bir Para Sistemi?, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayını, ISBN 975-8027-47-6, İstanbul, Eylül 1998, s.190-194.

² AKTAN; UTKULU; TOGAY; a.g.e., s.245-246.

³ Leland B. YEAGER; "Monetary Constitutions", The New Palgrave Dictionary of Money and Finance, Volume 2, Macmillan Press, 1992. s.731-734.

önlemlerin alınması yönünde eğilimler mevcuttur. Parasal anayasa bu gerçekleri anlatan ve ne gibi önlemlerin alınabileceğini tartışan bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Bir anayasal rejim, politik kararlar alan otoritelerin takdir yetkisini sınırlayan bir sistemdir. Bir parasal anayasa rejiminin tanıyacağı takdir yetkisi dar ve geniş olabilir.

Bütün anayasal düzenlemelerde olduğu gibi, parasal anayasada da açık kapılar olabilir. Örneğin altın standardı geçerli iken bankalarda baş gösteren paniği önlemek için veya bir savaşa girilmesi halinde konvertibilite koşulunun askıya alınabilmesine imkan veren bir düzenleme; altın standardının gerektiği gibi uygulanmasını engelleyecektir. Bu tür açık kapıların sık sık ve getirilen kurallardan kurtulmak amacıyla kullanılması, rejimin temel özelliğini teşkil eden istikrarlı beklentilerin yok olmasına neden olur ve getirilen rejimin yararlarını önemli ölçüde engeller.⁴

Etkili bir anayasal rejimin ana özelliği, para biriminin değerini öngörebilme güvencesidir. Bu güvence olmadan hiçbir ekonomi etkin işleyemez.

Belirsiz ve uyumsuz çalışan ve birden fazla kişiden oluşan bir kurulun eline bırakılan para üzerindeki ihtiyari (discretionary) yetkiden daha az öngörülebilirlik özelliği olan bir rejim hayal etmek zordur.

Sorumsuz davranışa karşı hiçbir sigorta yoktur. Ulusal ekonomide yatırım, tasarruf, firma organizasyonu ve piyasaya giriş üzerine karar vermeye çalışan taraflar para değerindeki değişmelere karşı son derece duyarlıdırlar. Böyle bir duyarlılığın üretken bir ekonomiye zararı büyüktür. Bütün kişiler ve gruplar daha fazla öngörülebilirliği garanti edebilecek bir rejime geçişte yarar görürler. Sadece anayasal sınırlamalar öngörülebilirliği sağlayabilir. Parasal kurallarda etkin bir değişme özünde anayasal olabilir, ancak şeklen yasamaya dayanır. Meclisler, parasal otoritelerin işleyişi için hedeflenen bir amacı zorunlu kılabilir.⁵

⁴ Vural F. SAVAŞ; Anayasal İktisat, 1. Baskı, İstanbul, Mayıs 1989,s.55-59.

⁵ James M. BUCHANAN; Constitutional Imperatives for the 1990s, s.253-262.

III. PARANIN DEĞİŞİM VE POLİTİK SERVET TRANSFERİ OLDUĞU GÖRÜŞLERİ

Paranın var olduğundan beri temel olarak birbirinden farklı iki amacı gerçekleştirmek için kullanıldığı ifade edilebilir. Bunlar üretim ve yağmacılıktır. Piyasa ekonomisinde özel bireyler mal ve hizmetlerin gönüllü değişimi amacıyla parasal kurumlardan faydalanırlar. Politik idare ise aksine uyumsuz şekilde gönüllü olmayan servet transferleri için parasal kurumları kullanır.

Paranın ekonomik yararlılığında son derece önemli olan husus, onun değişim değeri veya satın alma gücünün öngörülebilirliğidir. Ekonominin parasal koşullarında genel istikrar ne kadar büyük olursa, subjektif değerlendirme ve ekonomik malların elverişliliğine dayalı olarak kaynakların daha etkin dağılımı gerçekleşir. Para biriminin değerindeki öngörülemezlik ise aksine politik amaçlara yarar. Özellikle otoritelerin faaliyetlerine bağlı olarak büyük servet kayıpları yaşamaları kaçınılmaz olan ekonomik sektörler tarafından enflasyonun sonuçları sezinlenemediğinde, hükümetler dolaşımdaki para miktarını kendilerine en yüksek faydayı sağlayacak şekilde arttırmaları.

Beklenmedik şekilde ani parasal genişleme bugün daha büyük üretim ve istihdam sağlayabilir, ancak yarın daha fazla üretim sağlamaz ve gerçekte uzun dönemde yapısal olarak yıkıcı etkisi nedeniyle toplam üretkenliği olumsuz etkilemesi kuvvetle muhtemeldir.

Hükümetin para arzını devamlı olarak kötü yönetmesini önleyecek iki alternatif öneri mevcuttur. Birincisi, parasal otoritenin faaliyetlerine yasal sınırlamalar getirmektir. Diğer ise, daha radikal bir öneri olarak hükümetin para arzını belirlemedeki tekel yetkisini kaldırmaktır.

Mevcut parasal düzenleme reformu ihtiyacına parasal iktisatçılar arasında geleneksel karşılık, para arzını yönetme sorumluluğu verilen otoritelerin üzerine bir parasal anayasa inşa edilmesi ve uygulanması önerisi olmuştur. Böyle bir anayasa,

takip edilecek para arzı prosedürünü detaylı olarak belirleyen bağlayıcı kuralları içerecektir.⁶

IV. PARASAL ANAYASA ÖNERİLERİNDE KURALLARIN ÖNEMİ

Parasal anayasacıların önerdiği çeşitli programların iki temel dayanağı vardır. Birincisi, hükümetin sahip olduğu mevcut para tekelinin sürdürülmesidir. İkincisi, para otoriteleri üzerine bağlayıcı para yaratma kurallarının getirilmesidir.

Ne tür olursa olsun katı bir şekilde tanımlanmış ve esnek olmayan parasal disiplin kurallarının parasal anayasacılar tarafından getirilmesi, tanımlanmamış ve potansiyel olarak önyargılı, taraflı bir parasal politika sisteminin belirli ve iyi tanımlanmış bir sistemle değiştirilmesinden başka bir şey değildir. Parasal anayasacılar Milton Friedman'ın vurguladığı şu düşüncelyi paylaşırlar: "*Parasal yapı, merkez bankasına verilen güce, rezerv şartlarına, vb. hususlara ilişkin sınırlamalar getiren ve kurallar koyan bir çeşit parasal anayasaya ihtiyaç duyar.*" Parasal anayasa, para yaratma oyununun kurallarını belirleyerek hükümetin para arzını etkileyen planlarının insanlar yerine kurallar tarafından yürütülmesini amaçlamaktadır. Parasal anayasa para konusunda söz sahibi olan belirli kişiler ve karakterlerden kaynaklanan istikrarsızlığı hızlandıran kişilere olağanüstü bağımlılığı kaldıracaktır. Sonuç olarak böyle bir parasal anayasa, geçmişte açıkça şekilde tanımlanmış kurullarla sınırlanmayan ve çeşitli performans kriterleriyle test edilmeyen geniş yetkilerden kaynaklanan ekonomik faaliyetlerdeki büyük dalgalanmaları önemli ölçüde azaltacaktır.

Bağlayıcı parasal kurullar para yaratılmasında başa çıkılamayacak bilgi sınırlamaları nedeniyle kendi önemini tartışır. Parasal anayasacılar göre otoritelerin ekonomik sistemde gecikmeli tepkilerini kesin olarak tahmin etmekte başarısızlık, parasal istikrarın ihtiyari (discretionary) politikalarla başarılmasını imkansız kılar. Mevcut bilgi durumu veri iken, bir çeşit esnek olmayan ve bağlayıcı bir anayasa belki de mümkün olabilecek en makul yöntemdir.⁷

⁶ Pamela J. BROWN; "Constitution or Competition? Alternative Views on Monetary Reform", Literature of Liberty, Volume V, No: 3, Autumn 1982, s.7-52.

⁷ BROWN; a.g.e., s.14-16.

V. PARASAL GENİŞLEME

Parasal genişleme, hükümetlerin merkez bankası üzerinde doğrudan ve/veya dolaylı yollardan etkide bulunarak para arzını arttırmalarıdır. Politik ve ekonomik istikrarsızlığın egemen olduğu ülkelerde para arzının aşırı biçimde genişlemesinin temel nedeni siyasi olgulardır. Siyasi otorite, yeniden seçilebilmek için kamu harcamalarını sürekli olarak arttırmakta, bunun neticesinde kamu kesimi finansman açıkları sorunu ortaya çıkmaktadır. Kamunun finansman açığı ise beş ayrı yöntemle giderilmeye çalışılır. Bunlar; vergileme, iç borçlanma, dış borçlanma, para basma ve döviz rezervlerinin kullanılmasıdır.

Kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonlarının genişlemesi kamu harcamalarının sürekli artması anlamına gelmektedir. Artan kamu harcamalarına paralel olarak siyasal iktidarlar finansman sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Kamu harcamalarının finansmanında temel kaynak vergilerdir. Vergiler devletin asıl finansman kaynağı olmasına rağmen verginin de bir sınırı söz konusudur. Ayrıca vergilerin arttırılması, vatandaşlar tarafından tepki ile karşılanabileceğinden, oy kaybetmek istemeyen ve yeniden seçilebilmeyi planlayan siyasal iktidarlar vergileri özellikle seçim öncesi dönemlerde arttırmamaya özen gösterirler. Kamu harcamalarının tamamen vergi ile finanse edilememesi bütçe gelirleri ile bütçe harcamaları arasındaki dengesizlik sorununu, yani bütçe açığı sorununu gündeme getirir.

Hükümetler bütçe açığını tamamen vergi ile karşılayamayınca vergi dışı kaynaklardan borçlanma ve emisyonla başvururlar. Kendilerini sınırlayan herhangi bir engel görmeyen hükümetlerin bütçe açığını karşılamak üzere en fazla rağbet ettikleri yöntemlerden biri emisyonudur. Hükümetin merkez bankası kaynaklarına başvurarak karşılıksız para basması ve merkez bankası avanslarını kullanması, daha sonra mevcut borçların bir yasa çıkarılarak ortadan kaldırılması ya da uzun vadeli bir borç haline dönüştürülmesi işlemleri neticede enflasyona sebep olmaktadır.⁸

VI. HÜKÜMET KONTROLÜNDEKİ PARANIN ENFLASYONCU EĞİLİMİ

Enflasyon için devamlı aşırı para arzı gerekli ve yeterli koşuldur. Bu durum günümüz hükümetlerinin para sistemlerinde yer alan aşırı parasal genişleme kusuru

olarak gözlenmektedir. Soru bu kusurun temel parasal reformla giderilip giderilemeyeceğidir.

Parasal düzen reformu için tüm öneriler, enflasyonist parasal politikadaki derin çıkarları nedeniyle hükümet kontrolündeki paranın kanıtlanmış enflasyoncu eğilimi gerçeğinden hareket eder.

Enflasyoncu eğilimi yok etmek için para basımı ve arzının hükümet müdahalesinden kurtarılması zorunludur.

Günümüz hükümeti para standardının bir anahtar özelliği para yaratma üzerinde etkin bir sınırlamanın bulunmayışıdır. Esasen hükümet kendisine bağlı ulusal merkez bankası tarafından uygulanacak herhangi bir parasal genişleme yolunu seçmekte özgürdür. Tarih, hükümetlerin benzer şekilde enflasyoncu yolu seçtiklerine dair tüm ülkelerden pek çok kanıt göstermektedir.

Bu durumun temel açıklamasına göre para geniş anlamda nötr değildir. Ve hükümetler paranın nötr olmayışını enflasyoncu parasal genişleme oranını seçerek kendi avantajlarına kullanmaya çalışırlar.

Klasik tarafsızlık kavramı, ekonomiye para girişinin ne kaynakların dağılımını ne de gerçek servet dağılımını değiştirmedini ifade eder. Bu kavram belirli teorik analizler için makro ekonomide basitleştirici bir alet olarak hizmet görür. Ancak bu kavram kendi çıkarına düşkün hükümeti ve hükümet kontrolündeki bir para sisteminde para yaratma özelliklerini dikkate almaz. Bu nedenle paranın tarafsız olduğu tanımlaması gerçek dünya koşullarının doğru bir tanımı olarak kabul edilmemelidir.

Hükümet bazı varlıklar karşılığı durumlar haricinde karşılıksız para yaratmayacağından, parasal tabandaki herhangi bir artış özel kesimden hükümete bir kaynak transferine yol açar. Hükümet bu transferi pozitif oranlı bir enflasyonla güvence altına alabilir. Enflasyon nedeniyle ilave para basımı ve enflasyon vergisi özel kesimden hükümete kaynak transferini gerçekleştirir. Deneyimler enflasyon vergisinin çoğu ülkede, özellikle Latin Amerika'da ve Güney Avrupa'da hükümetlerin

⁸ AKTAN; UTKULU; TOGAY; a.g.e., s.61-62.

kamu açıklarının finansmanına ihmal edilemeyecek kadar önemli düzeyde katkı sağladığını göstermektedir.

Hükümet kontrolündeki paranın enflasyoncu eğiliminin bir diğer nedeni, hükümetlerin istihdamı ve üretimi genişletici parasal politikalarla yükseltme girişimleridir. Sabit ücret sözleşmeleri ile birlikte enflasyonda sezinlenmeyen bir artış reel ücretleri düşürür, üretim ve istihdam da artış sağlar. Bununla birlikte bu etkiler, ücretlilerin gerçek duruma dayalı beklentileri nedeniyle çok kısa süreli olacaktır. Sonuçta ekonomi doğal işsizlik ortamında daha yüksek bir enflasyonla dengesini sağlayacaktır. Bu nedenle enflasyon ve işsizlik arasında uzun dönemde istikrarlı ve yarar sağlar bir değişim olmadığı ifade edilebilir.

VII. PARASAL ANAYASA PROBLEMLERİ

1914 yılında başlayan mevcut ihtiyari (discretionary) parasal politikalar çağı sürekli enflasyon çağına dönüştü. Oldukça bağımsız merkez bankasına sahip ülkelerin düşük oranlı enflasyon düzeyinde kaldıkları doğrudur. Ancak bu ülkeler düşük oranlı olsa bile enflasyonun uzun dönemdeki etkisi önemli olmuştur. Enflasyoncu eğilimler farklı parasal anayasalarla tartışılması gereken tek özellik değildir. İşsizlik, iş düzeyi, reel faiz oranı gibi gerçek faktörlerdeki değişimler de önemli olabilir. Bu değişimlerin bazı altın standardı uygulayan ülkelerde mevcut ihtiyari (discretionary) sistemden daha fazla olması da mümkündür. Bununla birlikte sürekli enflasyonu ortadan kaldırmak için hükümeti ve merkez bankasını bağlayan bir parasal anayasayı kabul etmek zorunda olduğumuza çoğu iktisatçı ikna olmuş durumdadır.

Anlamlı bir parasal anayasa için çok değişik kapsamlı öneriler mevcuttur. Bu öneriler, para biriminin fiyat endeksine göre ayarlanmasını, kağıt para basımının bir anayasal büyüme kuralına bağlanmasını, mala dayalı paranın başlatılmasını, hiçbir hükümet kontrolünü içermeyen serbest bankacılığın kurulmasını içermektedir. Bu farklı öneriler içinden uygulanabilecek kapsamlı parasal anayasa türü üzerinde uzlaşma mevcut değildir.

Serbest piyasa parası, rekabetçi paralar, mala dayalı para veya kuralla sınırlanmış kağıt para uygulaması örneklerinin hepsi biraz parasal anayasanın kabul edilebilirliği, gerekliliği ve arzu edilebilirliği üzerinde hemfikirdir. Hükümetin

enflasyoncu eğilimlerini sınırlamanın gerekli olduğu fikri bir çok iktisatçı tarafından benimsenmiş olup, en azından 1800'lü yıllara dayanmaktadır.

Merkez bankalarının; hükümetlerin enflasyoncu eğilimlerinin nedenleri ve onları sağlam parasal anayasalarla sınırlama alternatifleri iktisatçılar tarafından yaygın bir şekilde tartışılmasına rağmen, buna eşit önemde olan bir başka soruna çok az önem verildi. Bu sorun, politik güçler enflasyoncu tavır içindeyken gerçek bir parasal anayasa uygulamasının nasıl başlatılabileceği ve sürdürülebileceğidir. Bu sorunun muhtemel çözümü nasıl bir parasal anaysanın seçileceğine bağlı olabilir. Örneğin belirli bir anayasa uyumluluk, enflasyonu önleme ve sistemdeki reel değişkenlerin değişimlerini azaltma bakımından mükemmel olarak nitelendirilebilir. Ancak söz konusu anayasa uygulamaya başlatılamaz veya uygulanması sürdürülemez ise, yerine daha sınırlı düzeyde ve yine de tatmin edici olan alternatif anayasalar benimsenebilir.

VIII. PARASAL REJİM TARTIŞMALARINDA ÜZERİNDE DURULMASI GEREKEN HUSUSLAR

Herhangi bir parasal reform, diyalog süreciyle mevcut kontrolsüz tekелci otoriteyi üzerinde uzlaşılabilir bir alternatifle değiştirmelidir. Hangi alternatif rejimin tercih edileceğine ilişkin tartışmalar oluşturulmalıdır. Ancak bu tartışma öncesi, şimdi mevcut olan sınırlanmamış parasal otoriteden daha fazla öngörülebilirliği (predictability) içeren bazı alternatif rejimler ihtiyacı üzerine uzlaşma sağlanmaya çalışılmalıdır. Hiçbir kural olmasaydı, aşına olduğumuz trafik karmaşasına benzer bir durum mevcut olurdu. İlk gereksinim, yolun bazı kurallarının olmasıdır. Bu kuralların yolun sağından mı veya solundan mı sürmeyi gerektireceği konusu bir kuralın olması gerekliliği yanında ikincil öneme sahiptir.

Parasal tartışmaların üç aşaması vardır. Birincisi, mevcut bir rejim altında politikanın uygun yönü hakkındaki tartışma tabiki son zamanlarda en çok dikkat çeken alandır. İkincisi, sınırlanmamış parasal rejimin, daha az esnek olmakla birlikte daha fazla öngörülebilirliği içeren alternatifleri kadar iyi olup olmadığına dair tartışmalar vardır ve olmalıdır. Bir başka deyişle, bu aşamada, temel parasal rejimlerde bir değişiklik olmasının gerekip gerekmediği tartışması biter. Burada tartışma, anayasalcı olmayan devamlı ihtiyari yetkinin destekleyicileri ile bazı

alternatif rejimleri savunan anayasalcılar arasında geçer. Üçüncü aşamada ise, mevcut parasal düzenleme alternatiflerinden o veya bu seçeneğin taraftarları arasında tartışmalar vardır.

İkinci ve üçüncü tartışma aşamaları arasında devamlı karıştırmalar ve geçişler görünür. Tartışmalarda parasal büyüme kuralı, mala dayalı parasal sistemleri ve rekabetçi para sistemlerini savunanlar, sınırlanmamış ihtiyari (discretionary) parasal tekeli savunanlara karşı birleşir. Bir başka deyişle tartışmalarda merkezi konu yetki karşıtı kurallar (rules versus discretion) değil, sınırlanmamış tekel karşıtı alternatif parasal anayasa rejimlerinden biri olacaktır.

Ülke parasının değişim değerinin düştüğü ve yurt içi fiyatlarda yukarı baskının olduğu durumlarda para otoritesinin uygun şekilde davranacağına dair hangi güvencelere sahibiz? Seçmenlerin kısa vadeli çıkarlarının baskısı karşısında para otoritesinin politik baskılara dayanabileceğini öngörebilir miyiz?

Politik işleyiş karşısında bu sonuçlara olumlu cevap vermek aşırı iyimserlik olacaktır. Söz konusu durum parasal düzenlemeler için gerçek bir anayasal değişiklik gerektiğini göstermektedir.⁹

IX. PARASAL ANAYASADA OLMASI ARZU EDİLEN ÖZELLİKLER

Anayasal yapıdaki değişiklikler maliyetlidir ve sadece ciddi problemler mevcut ise düşünülmelidir. Anayasalar uygulamaya geçildikten sonra sık sık gözden geçirilmeye tabi tutulmamalıdır.

Arzu edilen bir parasal anayasanın özellikleri şunları kapsar:¹⁰

- İstenilmeyen politika sonuçları için faaliyet alanını sınırlamak,
- Takip edilmesi istenilen politika stratejilerine müsaade etmek,
- Uygulanabilir koşullar sağlamak,
- Mümkün olabildiğince basit ve geniş kitle tarafından anlaşılabilir olmak,

⁹ James M. BUCHANAN; "Constitutional Strategy and The Monetary Regime", The Search For Stable Money, Chicago, 1987, s.119-127.

¹⁰ Thomas D. Willet; A New Monetary Constitution, s.145-160.

- Çok yaygın tartışma konusu olan belirli bir bakış açısına dayanmamak ve önemli ölçüde desteği temin etmek.

X. GERÇEK PARASAL ANAYASAYA GEÇİŞE İLİŞKİN TARİHSEL UYGULAMA TÜRLERİ

Gerçek parasal anayasaya geçişin tarihi örneklerine baktığımızda dört farklı durumla karşılaşırız. Bu durumlar şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Aşırı yüksek enflasyon sonrası istikrarlı bir parasal anayasaya geçiş,
- Konvertibilitenin kaldırıldığı savaş dönemi sonrası eski altın veya gümüş paritesine dönüş için gerçek parasal anayasanın yeniden düzenlenmesi,
- İlimli bir enflasyon sonrası daha düşük bir paritede gerçek bir parasal anayasaya geçilmesi,
- Diğer ülkelerdeki anayasa örneklerinden örnek alınan duruma elverişli istikrarlı parasal sistemlerin uygulanması.

A. AŞIRI YÜKSEK ENFLASYON SONRASI İSTİKRARLI BİR PARASAL ANAYASAYA GEÇİŞ

Bir sistem aşırı enflasyona girdikten sonra gerçek parasal koşullara dönüş kaçınılmazdır. Aşırı enflasyon belli bir noktada sona ermek durumundadır. Sonuç olarak ya bir reform ya da mevcut paranın mal veya yabancı para ile değiştirilmesi kaçınılmazdır. Modern organize devletlerde genellikle reform alternatifi seçilmiştir.

Aşırı enflasyon ve hatta ilerlemiş enflasyonda bireylerin gerçek nakit taleplerini azalttıkları ve parayı artık bir hesap birimi olarak kullanmadıkları iyi bilinir. Gerçek para stokundaki azalış bir likidite problemine yol açar ve ulusal parayı yabancı paralarla ve diğer değer saklama araçları ile değişime zorlar. Sonuç olarak hükümet para arzını yükseltmek suretiyle giderek daha az kaynak sağlar duruma gelir. Aynı zamanda enflasyonun neden olduğu kaynakların yanlış dağılımı ve vergilerin toplanma ve harcama zamanları arasındaki gecikmeler nedeniyle normal vergi gelirleri azalır. Kaynakların yanlış organizasyonu ve yanlış dağılımı işsizlik artışına neden olur. Bu durumda hükümetteki parti veya partiler veya muhalefet tarafından

para reformunun başlatılması seçmenlerin büyük çoğunluğunun desteğini kazanabilir. Böylece daha fazla enflasyona karşı bir güvence niteliği taşıyan yeni bir parasal anayasaya geçiş kaçınılmazdır.

B. ILIMLI BİR ENFLASYON SONRASI GERÇEK PARASAL ANAYASAYA GEÇİŞ

1. İlimli Enflasyon Süreci ve Sonrasında İstikrar Politikalarının Etkileri

Bir ülke uzun bir parasal istikrar döneminden sonra ılımlı enflasyon sürecine girmişse, onun başlangıçtaki etkisi mal talebinde ve iş piyasasında gelirlerin artışı ve belki de ekonominin bazı sektörlerinde erken darboğazlar ve birkaç fiyat yükselişi şeklindedir. Ancak ılımlı enflasyonun bu erken aşamasında genel fiyat düzeyinde artış hissedilmez veya beklenmez. Sonuç olarak ücret artışlarını telafi etmeye yönelik talepler gecikerek gelir. Ülkede son kuşak boyunca önceden enflasyon tecrübesi hiç yok ise, tüm bu olgular genellikle fiyatlar düzeyinin nominal para stokundaki artıştan daha az şiddetle yükselişi şeklinde istatistiklere yansır.

Yeni ve ılımlı bir enflasyonun başlangıç yıllarında yurt içi fiyatlar ve ücretler yavaşça tepki gösterirken, yabancı döviz kurları daha hızlı ve şiddetli yükselir. Döviz piyasaları daha iyi organize olmuşlardır ve döviz piyasalarındaki katılımcılar genellikle tüm ekonomiyi etkileyen değişiklikler hakkında daha iyi bilgilendirilmişlerdir. İlimli enflasyonun başlangıcı yerel paranın yabancı paralar karşısında değerinin altında işlem görmesine neden olur. Neticede ihracat endüstrileri girdi fiyatlarından daha şiddetli yükselen fiyatları nedeniyle avantajlı konumdadırlar. Benzer şekilde ekonomide ithalatla rekabet eden sektörler yurt içi piyasalardan enflasyon öncesi duruma göre daha iyi rekabet avantajına sahip olurlar. Diğer taraftan ithalat fiyatlarının yurtiçinde üretilen malların fiyatlarından daha şiddetli yükselen fiyatları nedeniyle avantajlı konumdadırlar. Benzer şekilde ekonomide ithalatla rekabet eden sektörler yurtiçi piyasalardan enflasyon öncesi duruma göre daha iyi rekabet avantajına sahip olurlar Diğer taraftan ithalat fiyatlarının yurtiçinde üretilen malların fiyatlarından daha şiddetli yükselişi bir çeşit enflasyon ithali şeklinde enflasyonu besleyici etki yaratır.

Enflasyonun bir diğer ülkeye göre dengelenmesi, herhangi bir ticaret yapılan ülkeyle karşılaştırıldığında, yerel para stokunun azaltılmasını gerektirir.

Para stokunun görel olarak dengelenmesinin sonuçları şunlardır:

- Reel para stoku normal düzeyine döner. Fiyat düzeyi endeksi nominal para stoku endeksi ile uyum içindedir.
- Döviz kurları halen yükselebilen fiyatlar genel düzeyinden daha şiddetli düşer. Yerel paranın değerinin altında değerlenmesi ortadan kalkar ve satın alma gücü paritesi yaklaşık olarak düzelir. Gerçekte, bazen aşırı değerlendirme bile söz konusu olabilir. İhracat ve ithalatla rekabet eden endüstriler paranın düşük değerlendirilmesinden kaynaklanan avantajlarını kaybederler. Para stoku büyüme oranındaki düşüşün enflasyoncu olmayan etkisi döviz kurlarının aşağı hareketi ile güçlenir. Bu sonuçların ekonominin diğer sektörlerine ne derecede yansıtacağı genel ekonomik koşullara bağlıdır.

2. İlimli Enflasyon Sonrası Gerçekçi Bir Parasal Anayasanın Oluşturulması

İlimli bir enflasyon sonrası sabit bir parasal anayasayı başlatma olasılığı üzerinde çeşitli ilişkilerin etkisi nedir? Enflasyon karşıtı politikalarla incinen sektörler – bunlar tabii ki ihracat ve ithalatla rekabet eden endüstriler ve onlar tarafından çalıştırılan kişiler– koruyucu yasa ve idari müdahale baskıları için çaba sarf edeceklerdir. İstikrar sağlayıcı tedbirlerin bir sonucu olarak; paranın düşük değerlendirilmesinden kaynaklanan aşırı olduğumuz faydalar azalacak ve hatta aşırı değerlendirme rekabet dezavantajı oluşturabilecektir.

Böyle durumlarda hükümetler oldukça farklı tedbirler alabilirler. Örneğin, müdahaleler koruyucu tarife, ithalat kotası, ve anti dumping vergisi biçimini alabilir. Müdahaleler para arzında bir artışla birleşerek yabancı döviz piyasalarına müdahale şeklini de alabilir. Bu ikinci tür müdahaleler Alman Bundesbank ve İsviçre Ulusal Bankası tarafından 1878’de ve İngiliz Döviz Kurlarını Dengeleme Hesabı tarafından 1932’de uygulanmıştır.

Muhtemel bir diğer faaliyet, halen kuru düşük belirlenmiş sabit ve istikrarlı bir paraya geçilmesidir. Böyle bir öneri yabancı döviz kurlarının desteklenmesinden ve düşük değerlendirilmesinden kayba uğrayacak olan ihracat ve ithalatla rekabetçi endüstrilerden hemen destek alacaktır. Aslında ihracat endüstrileri bu öneriyi ithal vergilerine ve ithal kotalarına tercih edeceklerdir. Böyle bir dengeleme ihracat ve

ithalatla rekabet eden endüstriler tarafından sübvansiyonlara da tercih edilecektir. Dahası, politikacılar enflasyona dayanıklı para oluşturdukları için övüneceklerdir.

3.İlimli Enflasyon Sonrası İstikrarı Sağlamanın Önemi

Tarihi kanıtlar ılımlı enflasyonu takiben istikrar sağlayıcı tedbirler alındığı takdirde sabit parasal anayasaya geçişin politik açıdan uygun olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte karşıt politik güçlere rağmen istikrar sağlamaya niçin girişildiği yeterince açık değildir.

Enflasyon sürecinin kontrol dışına çıkıyor olduğunun fark edilmesi, belki de genişletici politikalara karşı çalışmanın asıl gücüdür. Enflasyon ilerledikçe ücretliler ve sendikaları da dahil olmak üzere giderek daha fazla kişi enflasyonu gerçekçi bir şekilde algılayacaktır. Sonuçta harcamalar artacak, darboğazlar gelişecek, işçiler ve sendikaları beklenen enflasyon oranını ücret taleplerine dahil edeceklerdir. Bu bir kez olduktan sonra daha düşük işsizlik ve daha büyük vergi hasılatı olarak sayılabilecek enflasyondan kaynaklanan politik faydalar azalmaya, kredi verenler ve sabit gelirliler reel gelir kayıplarından mağdur oldukça enflasyonun maliyeti daha çok telaffuz edilmeye başlanacaktır. Hükümet memurları ve muhalefet liderleri enflasyon karşıtı politikaları önerme ve başlatmayı politik açıdan yararlı bulacaklardır. Daha fazla parasal istikrara sahip diğer ülkelerle yapılan karşılaştırmalar istikrar sağlayıcı politikaların lüzumlu olduğu şeklinde yaygın halk inancına neden olacaktır. Dahası, dışarıdaki istikrarın neden olduğu sermaye kaçışlarının önlenmesi açısından enflasyoncu politikalardan vazgeçilmesi ilave bir motivasyon nedeni olabilir.

İlimli enflasyonun asıl avantajları tüketildikten sonra, istikrar sağlayıcı çaba beklentileri olmasına rağmen, bu durum politikacıların enflasyonsuz bir duruma ulaşıncaya kadar istikrar sağlayıcı çabalarında ısrar edecekleri anlamına gelmez. Gerçekte enflasyonsuzluk, daha fazla istikrar sağlayıcı politika izlenmesine muhalefet olan politik güçleri uyandırır. Böylece ihracat ve ithalatla rekabet eden endüstriler üzerinde tırmanan baskıların uygun bir anında, daha fazla istikrara karşı olan politik güçlerce de kabul edilebilir sabit bir parasal sistem uygulanmaz ise istikrardan dönüş olabilir. Bu fırsat kaçırılırsa, daha ileri genişletici ve/veya korumacı politikalar beklenebilir. Bu görüşü destekleyici, özellikle Latin Amerika'da ve Batılı endüstrileşmiş ülkelerde çok sayıda örnek vardır. İlk dönüşten sonra genişletici

süreç, zaten önceden mevcut olan enflasyonist temelden başladığı için çoğu kez daha yüksek enflasyon düzeyine çıkılır. Bu nedenle, hükümetlere veya merkez bankalarına ihtiyari¹¹ (discretionary) güçleri veren ekonomik sistemler uzun dönemde asla enflasyonsuz olamayacakları ifade edilebilir. Bu ifade, bağımsız merkez bankalarının bağımlı merkez bankalarına görece daha düşük oranlı enflasyona sebep oldukları gerçeğini inkar etmez. Bununla birlikte her ikisi de politik güçlerin ekonomik taleplerine bağlı olarak çalışacağından, en iyi durumda bile ortalama olarak düşük oranlı bir enflasyon sürdürülebilecek, ancak bu asla enflasyonsuz bir sistem olamayacaktır.

XI. PARASAL İSTİKRARIN KORUNMASI

Uzun dönemli parasal istikrar, enflasyonsuz bir parasal sistem sadece politikacılar ve merkez bankacıları para stokunu etkileyecek hiçbir takdire dayalı, ihtiyari (discretionary) yetkiye sahip olmamaları koşuluyla sağlanabilir. Tarihte hiçbir para anayasal sınırlama olmaksızın uzun dönemde istikrarını asla koruyamamıştır. Hatta tarih bununla birlikte en iyi parasal anayasaların bile sonsuz şekilde sürdürülemeyeceğini göstermektedir. Yakın tarihte 19.yy'da sadece birkaç ülke birkaç yüzyıl veya daha uzun süreli fiyat istikrarı deneyimini yaşamıştır ve bu nedenle uzun dönemli fiyat istikrarı nadir başarı olarak görünür. Dahası, büyük savaşlar kalıcı parasal anayasaların varlığına karşı en büyük tehlikeyi oluşturmuştur.

Bu gözlemlerden çıkarılan sonuçlar nelerdir? Birincisi, büyük savaşlardan kaçınmanın yanı sıra esaslı parasal anayasalara geçiş için nadir fırsatlar cesaret ve kararlılıkla değerlendirilmelidir. Dahası, uzun dönemde enflasyonu önlemek için özellikleri en uygun bir anayasayı uygulamak ve devam ettirmek için doğru anda doğru somut bir planın mevcut olması zorunludur. Böyle bir plan aşağıda sayılan altı tedbiri içermelidir:

1. Hükümetlerin bütçe açıkları yaratma güçleri üzerine bir anayasal sınırlama getirilmesi,
2. Hükümetlerin ve merkez bankacılarının para stokunu etkilemelerini önleyecek bir anayasal güvence sağlanması,

¹¹ İhtiyari (discretionary) politikalarından kasıt, otoritelerin takdirine dayanan kısa vadeli para ve maliye politikalarıdır.

3. Para stokunu sınırlayacak bir mekanizma,
4. Parasal anayasaların örneğin üçte iki gibi nitelikli bir çoğunluk kararıyla düzenlenebilme zorunluluğunun olması,
5. Nitelikli çoğunluk tarafından onaylanan tüm parasal anayasa değişikliklerini geçerli kılabilecek halk referandumu zorunluluğunun olması,
6. Hükümet kabinesine belirli koşullar altında değişiklik yapma gücünü veren hiçbir aciliyet ifadesine yer verilmemesi.

Söz konusu tedbirlerin kanunlaştırılması ihtiyari (discretionary) politikaları dar biçimde sınırlandıracaktır, ancak bunlar enflasyonu kontrol etmek için yeterli değildir. Saf altın ve gümüş standartları açık bir avantaja sahipti. Banka parasının değerli metallere sabit bir kurdan dönüştürülmesi kuralı daima herkes tarafından test edilebilir ve hükümetler, merkez bankaları ve anayasa mahkemeleri tarafından kolayca yeniden yorumlanamazdı. Yıllık %2 veya %3 oranında bir parasal büyüme kuralını tarif eden bir anayasal kural için bu son koşul geçerli olamazdı. Birincisi, halk kuralı ne test edebilecek ne de onun gerçekte kurala uyulup uyulmadığını belirleyemeyecekti. İkincisi, hangi parasal büyüklüğün hangi dönemde hangi tabana göre ve hangi oranda büyümesi gerektiğine karar vermek zor olacaktı. İşte bu durumda çeşitli yorumlamalar için oldukça uygun bir ortam olacak ve anayasal kural açıkça tanımlanmamışsa çok az değeri olacaktır. Aslında anayasada parasal büyüklüğün, parasal tabanın ve ilgili dönemin tanımlanmasının imkansız olmadığı söylenebilir. Ancak bu seçilen parasal büyüklük yeni mali buluşlar nedeniyle giderek amaca uygunluğunu kaybederse ne olacaktır? Üstelik kuralın yerine getirilişi halen halk tarafından izlenemeyecektir. Merkez bankasını kim kontrol edecektir? Bir diğer hükümet organı mı? Bireyler hükümeti veya merkez bankasını kural ihlali nedeniyle dava etme hakkına sahip olacaklar mı?

Denge sağlayıcı ağırlıklı bir fiyat endeksi benzer sorunlara neden olacaktır. Fiyatlar ve böylece endeks hükümet tarafından hileyle belirlenebilir. Ağırlıklar ve sepetteki mallar anayasada sabit olursa, bunlar ikame ve diğer faktörler nedeniyle zaman içinde amaca uygunluğunu kaybedebilirler.

Parasal sistemin sadece devletin hakimiyet alanından çıkarılması ters koşullar altında istikrarlı bir parasal anayasanın korunması için yeterli olabilir. Parasal sistem üzerinde hükümetin etkisinin tamamen kaldırılması en etkili özelliktir.¹²

XII. PARASAL KURALLAR

Kuralların bazı avantaj ve dezavantajları vardır. Dezavantaj tarafında, kurallar kaçınılmaz olarak aşırı basitleştiricidir ve herhangi bir kişi parasal otoritenin kendi takdir gücünü kullanarak daha iyi politika sürdürebileceğini düşünebilir. Bir amaca dayanan kurallar belki diğer amaçlara dayanan kurullarla uyumlu olmayabilir. Kurallar basitçe çok iyi işlemeyebilir veya bazı durumlarda işlerken diğer bazı durumlarda işlemeyebilir.

Kuralların bazı güçlü avantajları da olabilir. Merkez bankası politikasının açık, düzenli ve tutarlı olmasını sağlar. Kurallar modeller gibi çelişen istatistiklere boğulmuş parasal otoritelere yardımcı olabilir ve yön gösterebilir. Kurallar miktar yönünden rehberlik edebilirler, bu durum özellikle otoritelerin parasal daralma ve genişleme ihtiyacı duyduklarında ve miktarını önceden kestiremedikleri durumlarda önemlidir. Kurallar merkez bankası davranışını, özellikle merkez bankaları politik baskılarla karşılaştığında, disipline edebilir. Kurallar önceden ekonomiyi dengeleyebilir, tarihsel olarak bu test edilebilir. Genel olarak kurallar kör bir gidişe göre tercih edilebilir.

Hükümet kontrolündeki para nedeniyle anayasal çerçevede hükümetin veya hükümete bağlı merkez bankasının ellerini bağlamanın bir yolu ülkenin anayasasına bir parasal kural yazmaktır. Önceden taahhüt altına, yükümlülük altına girebilmeyi sağlamak için anayasallık şarttır.

Henry Simon 1936 yılında kural-otorite tartışmasını başlattığında, o parasal kuralın ihtimale dayanmayan veya sadece birkaç olasılığı dikkate alan basit bir kural olmasını önermiştir.

Parasal kuralın ikinci önemli yönü fiyat düzeyi veya para arzından hangisine dayalı olması gerektiğine ilişkindir. Friedman ve Monetarist okul fiyat düzeyi kuralını reddeder. Fiyat düzeyi kuralı parasal araçları mekanik şekilde fiyat düzeyinin

¹² Peter BERNHOLZ; "The Implementation And Maintenance of A Monetary Constitution", The Search

hedeften sapmalarıyla ilişkilendirir. Çeşitli kaygılar monetaristleri parasal büyüklüklerin büyüme oranı üzerinde odaklaşan kurallar önermelerine yol açmıştır. Friedman kuralının ana dezavantajı onun yapısal değişimle başa çıkamayışıdır. Sabit parasal büyüme durumunda paranın dolaşım hızında veya hasıla büyüme trendinde büyük değişiklikler ekonomiyi enflasyon veya deflasyona zorlayacaktır. Bu durumu önlemek için trendde bir değişiklik sezinlendiği zamanlar anayasal değişiklik gerektirecektir. Ancak anayasal değişikliğe müsaade edilmesindeki problem parasal büyüme oranına ilişkin anayasal değişikliğin politik bir konu olmasıdır. Örneğin, ekonomi daha yavaş reel büyüme eğilimi içinde ise politikacıların daha düşük parasal büyüme oranı lehine oy kullanmaları olasılık dışıdır. Bu nedenle herhangi bir anayasal değişiklik gerektirmeyecek bir parasal kural gereklidir. 1984 yılında Meltzer herhangi bir anayasal değişiklik gerektirmeyecek bir kural önerdi. Geriye dönük olan bu kural, cari parasal taban büyümesini reel hasıla ve paranın dolaşım hızı arasındaki üç yıllık hareketli ortalamaya eşit şekilde belirler. Böylece kural parasal tabandaki büyümeyi üretim ve paranın dolaşım hızındaki değişiklik trendlerine göre otomatik olarak düzenlemeyi başarır. Sonuç olarak Meltzer'in kuralı uzun dönemde fiyat düzeyini arzu edilen şekilde sabit kılma özelliğine sahiptir. Bununla birlikte bu kural kısa ve orta dönem sırasındaki yapısal değişiklikler üzerindeki mevcut bilgiyi değerlendirmez, hasıla ve fiyatların kısa dönemde yönünü arzu edilmeyen şekilde değiştirebilir. Bu nedenle bu kuralın kısa dönem özelliklerini ayrıntılı olarak inceleyecek ampirik bir modele ihtiyaç vardır.

Mecburi bir para arzı kuralının faydaları her ne olursa olsun, akademik dünya dışında ciddi şekilde dikkate alınmamıştır. Açık bir şekilde, ihtiyari (discretion) politikaları safdışı bırakmanın algılanan maliyeti oldukça büyüktür. Algılanan maliyet biri objektif ve diğeri de subjektif olmak üzere iki unsura ayrıştırılabilir. Objektif unsur kontrol edilmemiş konjonktürel dalgalanmalardan kaynaklanan refah kaybına eşittir. Bu kayıp sanılandan çok daha az olabilir. Monetaristlerin ampirik kanıtlarına göre ihtiyari parasal politikalar konjonktürel dalgalanmaları azaltmak yerine arttırma eğilimindedir. Ancak politikacıların ve merkez bankacılarının görüşlerinde algılanan maliyetin subjektif unsuru; otoritenin, güç ve kamu prestiji keyfinin kaybı muhtemelen daha baskındır.

Rasyonel değerlendirmeye rağmen mecburi para kurallarına karşı olan yaygın itiraz, öngörülemeyen olaylara uyum sağlama yeteneğini muhafaza etmek isteyen insanın doğasında derin kökleri olan bazı özelliklerden kaynaklanabilir.

XIII. PARASAL DİSİPLİN VE İSTİKRARI SAĞLAMAYA YÖNELİK ÇEŞİTLİ ÖNERİLER

A. SABİT PARASAL BÜYÜME KURALI

Friedman'ın sabit parasal büyüme kuralına göre para arzı her yıl %3 ila %5 arasındaki bir oranda arttırılacaktır. Friedman'ın belirlediği bu oran yaklaşık olarak uzun dönem fiyat istikrarını sağlayacaktır.

Friedman'ın sabit büyüme oranı kuralının mantığına göre gerçek hasıla büyüme oranı %3 iken, yaklaşık olarak yıllık %4 civarında bir parasal büyüme biraz düşük enflasyona ve paranın dolanım hızında değişikliklere sebep olacaktır. Genişletici ve daraltıcı mali şoklar olduğunda faiz oranları yükselerek veya düşerek üretimi dengeleyecektir. Altın standardı ile karşılaştırıldığında, dünya çapında altın keşifleriyle düzensiz gidişat yerine toplam likidite ekonomide normal bir büyümeyi sağlayacak şekilde düzenli olarak yükselecektir.

Son yıllarda çoğu monetarist iktisatçı M2 gibi bazı parasal büyüklüklerin düzeyini dengeleyecek bir kurala önderlik ettiler. Bu kuralın durumu, ekonomide para arzı düzeyi ile toplam talebin ölçü düzeyleri arasında kabaca istikrarlı bir ilişki olduğu inancına dayanıyordu. Başka bir ifadeyle, monetaristlerin amacı toplam talep düzeyini dengelemektir ve onlar para arzı düzeyindeki istikrarın bu amaca en iyi şekilde hizmet edeceğine inandılar.

Ancak sabit parasal büyüme kuralının bazı sorunları mevcuttur. İlk olarak, para talebinde para yaratma sistemindeki teknolojik ve düzenleyici değişikliklere bağlı olarak şoklar oluşabilir. Sabit büyüme kuralı bu durumda aynen altın standardında olduğu gibi sorunlarla karşılaşacaktır. Ayrıca altın standardında olduğu gibi sabit büyüme kuralı da kısa dönemli ihtiyari parasal politika imkanı sunmaz. Otomatik parasal istikrar sağlayıcılarla bile konjonktür devreleri hem altın standardında hem de sabit büyüme kuralında uzun olabilecek ve kısaltmak için hiçbir yol olmayacaktır.

Esasen sabit parasal büyüme kuralı gibi bir politika stratejisinin ekonomide istikrarı sağlama yeteneği paranın dolaşım hızının istikrarına bağlıdır. Paranın dolaşım hızı istikrarlı, klasik iktisatçıların düşündükleri gibi sabit veya yavaşça değişiyorsa, parasal büyümeyi hafif bir artış eğilimi trendi içinde tutmak toplam GSYİH'yi da aynı yumuşak bir artış eğilimi içinde tutabilecektir. Diğer taraftan paranın dolanım hızı istikrarlı değilse, sabit parasal büyüme kuralı toplam üretimde parasal büyümeyle ilişkili olmaksızın büyük konjonktürel dalgalanmalara neden olabilecektir. ABD'deki 1959-1997 dönemine ilişkin M2 tabanlı paranın dolanım hızında çok açık şekilde yukarı ve aşağı hareketler gözlenmektedir. Amerika'da 1981 yılı sonuna kadar toplam talep ve toplam para arasındaki ilişki oldukça istikrarlıydı. 1981 yılının sonundan itibaren Amerika'da toplam talep ve her bir parasal büyüklük arasındaki ilişki keskin bir şekilde değişti. Özellikle toplam talep para arzı düzeyine göre devamlı şekilde azaldı. Paranın dolaşım hızındaki devamlı düşüşün nedenleri çok açık değildi, ancak muhtemelen piyasa faiz oranlarındaki düşüş, daralma ile banka mevduat faiz oranlarındaki artış ve en önemlisi diğer finansal varlıkların değerlerindeki önemli artıştan kaynaklanıyordu. Üstelik çok sayıdaki ekonometrik kanıt, toplam talep ve para arzı değişiklikleri arasındaki ilişkinin kabaca istikrarlı olduğunu, ancak düzeyleri arasındaki ilişkinin istikrarlı olmadığını gösterir. Söz konusu bulguların en önemli sonucu, para arzında istikrarlı bir büyümenin toplam talepte istikrarlı bir büyümeye neden olmayabileceğidir. Ancak, paranın dolanım hızındaki söz konusu istikrarsızlıklar nedeniyle sabit parasal büyüme kuralını bir parasal politika kuralı olarak kullanmak çok güçtür.

B. BELİRLİ BİR MAL VEYA GENİŞ BİR MAL DEMETİNE DAYALI FİYAT KURALI

Fiyat kuralıyla ilgili esas problem malların fiyatının hem talep hem de arz koşullarına bağlı olması ve fiyat kuralının diğer piyasalarda önemli ölçüde istikrarsızlığa neden olabilmesidir. Çeşitli altın standardı türlerinin uzun deneyimi altında, çeşitli büyük altın keşiflerinin sebep olduğu kısa süreli enflasyonlar, uzun süreli deflasyonlar ve büyük bunalımlar yaşanmıştır. Altın standardının esas önemi uzun bir zaman döneminde toplam enflasyonu önlemesidir. Örneğin, 1939 yılındaki ABD fiyat düzeyi 1789 yılındaki ile aşağı yukarı aynı düzeydedir. Bununla birlikte daha geniş bir mal demetine dayanan fiyat kuralının da benzer problemleri olacaktır.

Ancak, altın gibi sadece bir mala dayanan piyasalara görece şartlarda değişme daha az olacaktır. Modern dünyada fiyat kuralı, para otoritesinin bir petrol şoku karşısında para arzını küçültmek suretiyle fiyatları indirmesini, ekonomiyi daraltmasını gerektirecektir. Ancak, fiyat kuralının, ortaya çıkan olumsuzluğu bir başka olumsuz netice yaratacak şekilde gidermeye çalışması, farklı politikalarla çok daha iyisi yapılabileceği için, makul değildir.

C. BELİRLİ BİR ENFLASYON DÜZEYİNİN ÖNCEDEN HEDEFLENMESİ KURALI

Bir grup endüstrileşmiş ülkede farklı bir yaklaşım enflasyon hedeflemesi olarak bilinir. Parasal miktarı otoritelerin kontrolü altında tutmak yerine enflasyon hedeflemesi parasal politikanın nihai amacına, istikrarlı fiyatlara yönelir. Otoritelere şu ya da bu şekilde enflasyonu aşağıda tutmaları söylenir. Bu anlamda enflasyon hedeflemesi çok farklı bir kural türüdür. Bu kural parasal otoritelere bir amaca ulaşmak için çok büyük bir takdir yetkisi tanırken, diğer amaçlar için hiçbir takdir yetkisi vermez.

Enflasyon hedeflemesi merkez bankalarının politikalarını çok sınırlayıcı görünmekle birlikte, aslında gerçek enflasyon hedeflemesi stratejileri daha esnek olmuşlardır. Enflasyon hedeflemesi kuralı genelde merkez bankalarının %1 ile %3 arasında enflasyon hedeflemesini gerektirmiştir. Enflasyon hedeflemesinin avantaj ve dezavantajları diğer kurallara benzer. Fiyat ve üretim hareketleri arasında negatif ilişki veren ters fiyat şokları durumunda enflasyon hedeflemesi merkez bankasını arzu edilmeyen daraltıcı politikalara zorlayabilir. Ayrıca zamanlama problemi de vardır. Genellikle enflasyon hedeflemesi ülkelerin enflasyon oranları çok yüksek iken benimsenir. Böyle durumlarda merkez bankalarının enflasyonu kademeli olarak mı veya aniden mi dengelemesi gerektiği sorulur. Enflasyon süreci doğrusal ise, merkez bankası enflasyonu kademeli olarak değiştirmeye çalıştığında üretim açıkları daha az olacaktır.

Enflasyon hedeflemesinin bir benzeri nominal gelir hedeflemesidir. Enflasyon hedeflemesi ve nominal gelir hedeflemesi arasındaki asıl fark şoklardadır. Fiyat şokları var ise, nominal gelir enflasyon kadar değişmeyecek ve merkez bankaları doğrudan enflasyonu hedeflemek yerine nominal geliri hedeflemeyi tercih

edeceklerdir. Diğer taraftan üretim şokları var ise, bu şoklar nominal geliri değiştirebilir ve enflasyon hedefte olsa bile merkez bankasını nominal geliri arttırma veya daraltmaya zorlayabilir. Genelde fiyat şokları veya üretim şoklarından hangisinin daha büyük ve daha yaygın olduğunu söylemek zordur. Ve bu nedenle nominal gelir hedeflemesinin enflasyon hedeflemesi kuralından daha başarılı olup olmayacağını söylemek de zordur.

D. PARA KURULU OLUŞTURULMASI ÖNERİSİ

Para kurulu temel olarak, belirlenen sabit kurdan döviz varlıkları karşılığında para yaratan, kamu kesimine ve bankacılık kesimine kredi verme fonksiyonu olmayan bir kurumdur. Gelişmekte olan ülkelerde merkez bankalarının uyguladıkları ihtiyari politikalar nedeniyle bir istikrarsızlık kaynağı haline gelmeleri, kurula göre para arz etme düşüncesine dayanan para kurulu sisteminin parasal disiplini sağlamaya yönelik bir alternatif olarak tartışmaya açılmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde merkez bankasının görevi para arzını kontrol etmekten daha çok ekonomik kalkınmanın teşvikidir görüşü hakim olmuştur. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerdeki merkez bankalarının çoğu, ülkelerinin ekonomik kalkınmasını hızlandırmaktan daha çok enflasyonla finansman aracı olmuşlardır.

Para kurulları genellikle bir finansal kriz ardından gündeme gelen kurumlar olduğu için para kurulu uygulamasına geçiş sürecinde döviz kurunun hangi rezerv paraya göre belirleneceği, başlangıç döviz kurunun hangi düzeyde belirleneceği, para kurulunun rezerv oranının ve rezervlerinin kompozisyonunun ne olacağı büyük öneme sahiptir.

Para kurulu doğası gereği aktif para politikası uygulayamamaktadır. Zaten para kurulu sistemi aktif para politikasının maliyetinin faydasından daha büyük olduğu inancına dayanmaktadır.¹³

¹³ AKTAN; UTKULU; TOGAY; a.g.e., s.162-169.

E. MERKEZ BANKASI BAĞIMSIZLIĞI

Mecburi parasal kural parasal politika üzerinde hem hükümetin hem de merkez bankasının takdir (discretionary) gücünü ortadan kaldırırken, önceden taahhüt etme probleminin alternatif bir çözüm hükümet üzerindeki para yaratma gücünü tam bağımsızlık statüsü de tanıyarak tamamen merkez bankasına devreder. Bağımsızlık tanıyan yasal düzenleme mevcut ve gelecekteki hükümetlerin ellerini parasal politikalar bakımından etkin şekilde bağlar ve bu sayede hükümetin fiyat düzeyini istikrarı taahhüdünü güvence altına alır.

Hükümetin elinin bağlanması hükümet kontrolündeki paranın yapısından kaynaklanan enflasyoncu eğilimini saf dışı bırakmak için gerekli ancak yeterli koşul değildir. Bürokrasinin ekonomi teorisi, politikacılar gibi merkez bankacılarının da bölünmemiş takdir (discretion) gücünü kendi kişisel avantajları için kullanma eğilimi içinde olacaklarını ileri sürer Bu durumda merkez bankası statüsünün; merkez bankacıları için kişisel bağımsızlık sağlayan kolaylıkları, teşvik edici sözleşmeleri ve kurumsal bağımsızlığı güvenceye alan düzenlemeleri kapsamaması gerektiği ortaya çıkar.¹⁴

Kurumsal bağımsızlığın önemli vazgeçilmez şartları vardır. Bunlar;

- Hükümet otoritelerinin emir ve talimatlarından bağımsızlık,
- Merkez bankasının kamu sektörü otoritelerine borç vermesinin yasaklanması,
- Döviz kuru bağımsızlığı
- Merkez bankası statüsünün anayasada yer alması,

Kurumsal bağımsızlığın ilk şartı hükümet ya da diğer politik unsurların emirlerinden açık ve kesin bağımsızlıktır.

Kurumsal bağımsızlığın ikinci önemli şartı , parasal politikayı hükümetin ihtiyari (discretionary) kamu açığı finansman taleplerini karşılamaktan kurtarmaktır.

¹⁴ Manfred J.M. NEUMANN; "Montary Reform", The New Palgrave Dictionary of Money and Finance, Vol. 2, Macmillan Press, 1992, p.751-756.

Kurumsal bağımsızlığın üçüncü şartı merkez bankasına döviz kuru rejimini seçme ve döviz piyasalarına müdahale edebilme kararı bağımsızlığını tanımadır.

Kurumsal bağımsızlığın sonuncu şartı bankanın statüsünü ülke anayasasına yazmadır.

Ancak söz konusu bağımsızlık şartlarının sağlanmış olması enflasyonist eğilimleri önlemek açısından gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Zira söz konusu güvenceler sonrası durum merkez bankacılarının inisiyatifine kaldığı gibi; getirilen kuralların ve güvencelerin zaman içinde açık taraflarının bulunması söz konusu olabileceğinden ve merkez bankası politikalarının hükümetlerin ekonomi politikalarından tamamen soyutlanması uygulamada imkansız olacağından, merkez bankası bağımsızlığının parasal istikrarı sağlamada fazla güvenilir olamayacağı; anayasal bağımsızlıktan ziyade ülkelerin ve merkez bankalarının parasal istikrarı sağlama konusundaki kendi kararlı tutumlarının ve iç disiplinlerinin daha etkili olduğu dünyadaki uygulamalardan da gözlenebilmektedir. Alman Bundesbank bu durumun iyi bir örneğini teşkil eder.

F. TOPLAM TALEP DÜZEYİNİN HEDEFLENMESİ

Bu kural ekonomide GSMH veya yurt içi nihai satışlar gibi bazı ölçülerle belirlenen toplam talep düzeyinin korunmasıdır. Arzu edilen fiyat düzeyi ne olursa olsun arz koşullarındaki değişikliklere farklı karşılıklar nedeniyle talep kuralı fiyat kuralından üstündür. Talep kuralını izleyen bir merkez bankası negatif veya pozitif arz şoklarına tepki göstermeyecektir. Bu tür şoklar meydana geldiği yılda fiyat bileşiminde ve üretimde bir defalık değişikliklere neden olacak, ancak enflasyon oranında uzun dönemli değişikliklere sebep olmayacaktır. Bununla birlikte fiyat kuralını izleyen bir merkez bankası pozitif bir arz şoku karşısında parasal tabanı arttıracak ve negatif bir şok karşısında da parasal tabanı küçültecektir. Bu durum üretimde dalgalanmaları arttıracaktır. Her iki kural istenen herhangi bir fiyat düzeyi ile uyumludur. Talep kuralının asıl özelliği üretimde dalgalanmayı azaltmasıdır.

Diğer bazı kurallarla karşılaştırılacak olursa; arz koşullarında hem lehte hem aleyhte beklenmedik değişiklikler karşısında ters parasal politikalara neden olmadığı için talep kuralının fiyat kuralından daha iyi olduğu ve benzer şekilde para talebindeki

beklenmedik değişiklikleri düzenlediği için bir para kuralından da daha üstün olduğu ifade edilebilir.

G. TAYLOR KURALI

Taylor kuralı gerçek ve hedef değerler arasındaki sapmalara karşılık para otoritelerinin bir değişkeni, nominal faiz oranını kolayca kontrol edebilecekleri bir kuraldır.

Taylor kuralı, kısa vadeli nominal faiz oranının enflasyon ve üretime karşı nasıl olması gerektiğini belirleyerek geriye doğru çalışır. Doğrudan nominal faiz oranını kullanarak para talebindeki şokların etkisini telafi eder.

Taylor kuralı şu basit formülle ifade edilebilir:

$$R = r + i + 0.5y + 0.5(i - i^*)$$

R : Kısa vadeli nominal faiz oranı

r : Reel faiz oranı

i : Gerçek enflasyon oranı

i*: Hedeflenen (beklenen) enflasyon oranı

y : Reel GSYİH'nın potansiyel GSYİH'dan sapması

Nominal faiz oranı (R) parasal otoriteler tarafından belirlenecektir. Parasal politikalarda gecikmeler var ise (i) ve (y) tahmin değerleri olarak kullanılabilir. Bu durumda ileriye dönük parasal politika kararları alınabilir.

Enflasyonist bir şok olduğunda para otoriteleri nominal faiz oranını enflasyondaki değişikliğin 1.5 katı kadar yükseltecektir. Bu ise, enflasyon yükseldikçe reel faiz oranının da tüm sistemin istikrar sağlayıcı özelliklerini koruyarak yükseleceği anlamına gelir. Diğer taraftan bir daralma olsaydı, hem cari hem de tahmini (y)'nin ima edilen negatif değeri veya üretim açığı otoritelere nominal faiz oranını düşürmeleri gerektiğini söyler. 0.5 katsayısı Taylor tarafından büyük zaman simulasyon modellerinden çıkarılmış olup, daha sonraki araştırmalar daha büyük katsayıların kuralı daha istikrar sağlayıcı yapacağını göstermiştir. Düzenleme

katsayıları ile Taylor kuralı istikrar sağlayıcı özelliklere sahip olmuştur. Enflasyon yükselirse, kural reel faiz oranının yükseltilmesi gerektiğini söyler. GSYİH düşerse, kural reel faiz oranının düşürülmesi gerektiğini söyler. Ancak bu kural içinde gizli olan ve gözle görülemeyen uzun vadeli tahvil faizi oranlarının hareketleriyle daha fazla istikrar sağlanabilir.

Herhangi bir faiz oranında GSYİH ve uzun vadeli faiz oranları arasındaki fark artarsa, para otoritesi tarafından uygulanan faiz oranı yükselecek ve talebi bastıracaktır. GSYİH düşerse, faiz oranları arasındaki fark azalacak ve talebi canlandıracaktır. Böylece kural doğrudan kendiliğinden istikrar sağlayıcı özelliğe ve uzun vadeli tahvil piyasalarının hareketleriyle de dolaylı istikrar özelliğine sahiptir.

1.Taylor Kuralının Belirsizlikleri

Taylor kuralı ile ilgili en az dört temel belirsizlik mevcuttur.

a) Enflasyon Hedefi

Taylor kuralı para otoritesinin fiyat istikrarı konusunda önceden hazırlıklı olmasını gerektirir. Tam olarak hangi endeksin hangi düzeyde istikrarına çalışıldığının bilinmesi gerekir. Bütün fiyat endekslerinin ölçüm problemleri olduğundan, sıfır enflasyonun gerçekleştirilmesi gerekmez. Hedeflenen enflasyonun gerçekleştirilmesi zorunluluğu yoktur, ancak gerçek ya da tahmini enflasyonun hedef enflasyonun altında veya üstünde olduğu bilinmek zorundadır. Bu durum enflasyon herkes tarafından sezinlenir olduğu hallerde güç değildir, ancak enflasyon düştükçe ve hedefine yaklaştıkça ölçüm problemleri nedeniyle gerçek veya tahmini enflasyonun hedeflenen enflasyondan düşük veya yüksek olduğunu tespit etmek güç olacaktır.

b)GSYİH (Üretim Düzeyi) Hedefi

Belirsizlikler GSYİH ölçüleri bakımından daha kötüdür. Üretim düzeyinin potansiyel üretim düzeyinden sapmaları genellikle enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı (NAIRU) ölçüleriyle tanımlanır. Örneğin gerçek işsizlik oranı NAIRU'nun üzerinde ise, üretim açığı vardır ve Taylor kuralı faiz oranlarının indirilmesi gerektiğini söyler. Enflasyon ölçüleri ile birlikte NAIRU'nun düzeyi, cari veya tahmini işsizliğin üretim açığı veya fazlasından hangisine işaret ettiği bilinmelidir.

c) Reel Faiz Oranı

Enflasyon ve üretim düzeyi hedefte olsa bile reel faiz oranının belirlenmesi zorunludur. Normatif kavram olarak reel faiz oranının ne olacağını belirlemek zordur.

d)Gecikmeler

Taylor kuralının uygulanmasındaki son problem gecikmelerdir. Parasal politika ekonomiyi uzun ve belki değişken gecikmelerle etkilese bile, parasal politika prensipte enflasyon ve üretim açısından önce uygulanmalıdır. Söz konusu açıklar tahmin edilebilmelidir ve tahminler, parasal politikanın zaman bakımından uygulanabileceği kadar ilerideki bir dönem için yapılabilmelidir. Yeterince ileriye bakılmadığı takdirde yanlış politika uygulamaları olasıdır.

Taylor kuralı üretim ve enflasyon potansiyel ve hedeflenen değerlerinden uzak oldukça net sinyaller verir. Ancak halen böyle bir kuralı uygulamak zor olabilir. Kuralla ilişkin bütün hedeflerin (hedeflenen enflasyon, potansiyel üretim, reel faiz oranı) yorum problemleri mevcuttur. Aynı zamanda kuralın başarılı olabilmesi için önceden uygulanması zorunlu olabilir. Kural rehberlik sağlar, ancak kesinlikle tam rehberlik sağlamaz.

Her kuralın avantaj ve dezavantajları olmakla birlikte, Taylor kuralının net avantajları daha fazla görünmektedir. Kuralların belirsizliklerinin; kurallar geçmişte ne kadar iyi işlemiş olursa olsun, muhtemelen politik karar alıcıların ihtiyari politikalarını sürdürmeleri için yeterli sebep teşkil ettiği söylenebilir. Kısa dönemde belirsizlikler ve özel faktörler, kuralların halen bir çok sorunla başa çıkamadığını göstermektedir. Aşırı belirsizliklere rağmen kurallar politikada karar alıcılara iyi rehberlik hizmeti sağlayabilir. Kurallar otoritelerin büyük ve daimi hatalardan kaçınmalarına yardımcı olabilir. Kuralları ihtiyari karardan (discretion) üstün tutmak yerine, kurallar ihtiyari kararları oluşturmaya yardımcı olabilir.¹⁵

XIV. MAASTRICHT ANLAŞMASININ PARASAL ANAYASA ÖZELLİĞİ

Avrupa Birliği ülkelerinin kendi aralarında ekonomik ve parasal birlik oluşturulması konusunda imzaladıkları Maastricht Anlaşması, mali ve parasal

¹⁵ Edwin M. GRAMLICH; Monetary Rules, Eastern Economic Journal, ISSN:0094-5056, Vol.24, Issue 2, Spring 98, p.127-137.

disiplinin sağlanması konusunda üye ülkelerin uygulayacakları ekonomi politikalarına önemli bazı sınırlamalar getirmektedir. Maastricht Anlaşması hükümlerini bir tür parasal anayasa olarak ele almak mümkündür.

7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Anlaşması ile Avrupa Birliğine üye ülkeler parasal disiplin ve istikrarın tesis edilmesine yönelik üç sınırlama getirmişlerdir. Bunlar;

Birliğe üye herhangi bir ülkede enflasyon oranı, bir önceki yılda Birliğe üye ülkelerden en düşük enflasyona sahip olan üç ülkedeki enflasyon oranları ortalamasının yüzde 1.5'undan daha fazla olmamalıdır.

Birliğe üye ülkelerde uzun vadeli devlet tahvillerinin faiz oranı bir önceki yılda Birliğe üye ülkelerden en düşük faizle tahvil ihraç etmiş üç ülkenin uyguladığı faiz oranları ortalamasından iki puan fazla olmamalıdır.

Birliğe üye ülkelerin ulusal paraları döviz kuru mekanizmasına dahil olmalıdır. Ulusal paranın döviz değişim oranı son iki yıl içinde normal dalgalanmaya bırakılmamalı ve devalüe edilmeksizin kur mekanizması içindeki değer değişimi (+/-) yüzde 15'i geçmemelidir. Burada amaç, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin paraları arasındaki değer değişimlerinin sürekli gözetimde tutularak belirlenen sınırın aşılmasıdır.

XV. PARASAL ANAYASA UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Parasal anayasa uygulamalarında karşılaşılan çeşitli sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar aşağıda özetlenmiştir:

Parasal anayasa açısından en uygun kuralın hangisi olduğu hususunda henüz bir uzlaşma yoktur. Literatürde parasal anayasa konusunda çok sayıda öneri ortaya atılmıştır ve bu önerilerin hangisinin daha uygun olduğu konusu tartışmalıdır.

Ekonomide ortaya çıkabilecek konjonktür hareketlerine karşı anayasada yer alan parasal kuralın ne ölçüde otomatik istikrar sağlama görevi yapabileceği belirsizdir. Örneğin ekonomide likidite sıkıntısı ve para darlığının yaşandığı ekonomik daralma ortamında parasal kural ekonomiyi daha fazla daraltıcı etki yaratabilecektir.

Para arzının kontrol edilmesi sanıldığı kadar kolay değildir. Günümüzde para arzı konusunda çok farklı tanımlamalar vardır ve parasal anayasada hangi para arzının esas alınacağı başlı başına bir tartışma konusudur. M1, M2, baz para, parasal taban, rezerv para, merkez bankası parası vesaire tanımlardan hangisi ile para arzı etkin bir şekilde kontrol altına alınabilir. Para arzının içsel veya dışsal olduğu hususunda tartışmalar vardır. Para arzı tanımlamalarında para benzeri tedavül araçlarının dikkate alınmaması da para miktarının etkin şekilde kontrolünü sınırlandıracaktır. Ayrıca para arzı ile ilgili resmi istatistiklerin ne derecede güvenilir olduğu tartışma konusudur.¹⁶

Paranın dolaşım hızının istikrarlı bir seyir izlememesi halinde parasal kurallar istenildiği ölçüde etkin olamayacak ve parasal anayasa, amaçlanan hususların gerçekleştirilmesi yerine bazı olumsuz sonuçlara sebep olabilecektir.

XVI. SONUÇ

Günümüzde para arzı konusunda çok farklı tanımlamalar vardır ve parasal anayasada hangi para arzının esas alınacağı başlı başına bir tartışma konusudur. Para arzı tanımlamalarında para benzeri tedavül araçlarının dikkate alınmaması da para miktarının etkin şekilde kontrolünü sınırlandırmaktadır. Ayrıca para arzı ile ilgili resmi istatistiklerin ne derecede güvenilir olduğu tartışma konusudur.

Parasal anayasa açısından en uygun kuralın hangisi olduğu hususunda henüz bir uzlaşma yoktur. Literatürde parasal anayasa konusunda çok sayıda öneri ortaya atılmıştır ve bu önerilerin hangisinin daha uygun olduğu konusu tartışmalıdır.

Getirilen kuralların ve güvencelerin zaman içinde açık taraflarının bulunması söz konusu olabileceğinden; parasal istikrarı sağlamada ülkelerin kendi kararlı tutumlarının ve iç disiplinlerinin daha etkili olduğu, Almanya'nın bu duruma iyi bir örnek teşkil ettiği söylenebilir.

Kurallar geçmişte ne kadar iyi işlemiş olursa olsun, kuralların belirsizliklerinin politik karar alıcıların ihtiyari politikalarını sürdürmeleri için yeterli sebep teşkil ettiği

¹⁶ AKTAN; UTKULU; TOGAY; a.g.e., s.245.

söylenbilir. Kısa dönemde belirsizlikler kuralların halen bir çok sorunla başa çıkamadığını göstermektedir. Aşırı belirsizliklere rağmen kurallar politikada karar alıcılara iyi rehberlik hizmeti sağlayabilir. Kurallar otoritelerin büyük ve daimi hatalardan kaçınmalarına yardımcı olabilir. Kurallarla ilgili belirsizlikler giderilemediği sürece; kuralları ihtiyari kararlara üstün tutmaksızın, ihtiyari kararlar oluşturulurken Taylor Kuralı gibi bazı yol gösterici kurallardan, para kurulu oluşturulması ve merkez bankası bağımsızlığı gibi önerilerle birlikte yararlanılabilir.

KAYNAKLAR

ABAAN, Ernur Demir ; Para: Teorik Bir Tarama ve Tartışma, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Yayını No: 97/3, Ankara, 1997.

AKTAN, C. Can ; Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete, Yeni Türkiye Yayınları No: 3, ISBN 975-6782-01-3, Ankara, 1999.

AKTAN, C. Can ; Anayasal İktisat, ISBN 975-355-289-0, İstanbul, 1997.

AKTAN, C. Can ; Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat, Ankara, 1994.

AKTAN, C. Can ; UTKULU, Utku ; TOGAY, Selahattin ; Nasıl Bir Para Sistemi?, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayını, ISBN 975-8027-47-6, İstanbul, Eylül, 1998.

AREN, Sadun ; 100 Soruda Para ve Para Politikası, İkinci Baskı, Ekim 1986.

BERNHOLZ, Peter ; “The Implementation and Maintenance of A Monetary Constitution”, The Search for Stable Money. Essays on Monetary Reform, Chicago 1987.

BOYES, William J. ; MOUNTS, Jr. William Stewart ; SOWELL, Clifford ; “Monetary and Fiscal Constitutions and the Bureaucratic Behavior of the Federal Reserve”, Public Finance Review, Nov. 1998, V.26, n6, p.548.

BRENNAN, H. Geoffrey ; BUCHANAN, James M. ; Monopoly in Money and Inflation, Hobart Paper 88, London: IEA, ISBN 0-255-36138-6, 1981.

BRENNAN, Geoffrey ; BUCHANAN, James ; “Revenue Implications of Money Creation Under Leviathan”, Inflation, Money Creation, and Government Revenue, AEA Papers and Proceedings, May 1981.

BROWN, Pamela J. ; “Constitution or Competition ? Alternative Views on Monetary Reform”, Literature of Liberty, Vol.V. NO: 3, Autumn 1982.

BUCHANAN, James M. ; “Predictability: The Criterion of Monetary Constitutions”, In Search of A Monetary Constitution, Edited By Leland B. YEAGER, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1962, s.155-183.

- BUCHANAN, James M. ; Constitutional Imperatives for the 1990s,
- BUCHANAN, James M. ; “Constitutional Strategy and The New Monetary Regime”,
The Search for Stable Money. Essays on The Monetary Reform, Chicago
1987.
- DOWD, Kevin ; “Monetary Reform”, Private Money: The Path to Monetary Stability,
Hobart Paper 112, London: IEA, 1988.
- DOWD, Kevin ; “Monetary Policy in The 21st Century: An Impossible Task?, The Cato
Journal, Vol. 17, No:3.
- ENGLAND, Catherine; “Cyberbanking and Currency Competition”, The Future of
Money in The Information Age, Cato Institute’s 14th Annual Monetary
Conference, May 23, 1996.
- GRAMLICH, Edwin M. ; “Monetary Rules”, Eastern Economic Journal, Spring 98,
Vol. 24 Issue 2, p.127, ISSN 0094-5056.
- GRAY, John ; Limited Government- A Positive Agenda, IEA 1989.
- HANKE, Steve H. ; SCHULER, Kurt ; “A Monetary Constitution for Argentina: Rules
For Dollarization”, Cato Journal, Winter 99, Vol. 18, Issue 3, ISSN 0273-
3072.
- HETZEL, Robert L. ; “The Case for A Monetary Rule in A Constitutional Democracy”,
Economic Quarterly, Spring 1997, V.83, n.2, p.45.
- KESRİYELİ, Mehtap ; YALÇIN, Cihan ; Taylor Kuralı ve Türkiye Uygulaması Üzerine
Bir Not, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Tartışma Tebliği No: 9802, Ekim
1998.
- KODAR, Çiğdem İzgi; Financial Innovations and Monetary Control, The Central Bank
of the Republic of Turkey Research Department, Discussion Paper No: 9515,
May 1995.
- LAIDLER, David E. ; Para Talebi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın
No: 242, Ekonomi Dizisi: 17, Ankara 1983.
- LEIJONHUFVUD, Axel ; “Constitutional Constraints on the Monetary Powers of
Government”, Journal of Public Finance and Public Choice, 1983-2.
- MARTINO, Anthonio ; “ A Monetary Constitution for Europe”, Cato Journal, Fall 1990,
Vol.10 Issue 2, p.519.
- MARTINO, Anthonio ; “A Monetary Constitution for Ex-Communist Countries”, Cato
Journal, Winter 93, Vol. 12, Issue 3, p.533.

NEUMANN, Manfred J.M. ; “Montary Reform”, The New Palgrave Dictionary of Money and Finance, Vol. 2, Macmillan Press, 1992.

NISKONEN, William A. ; “Political Guidance on Monetary Policy”, Policy Analysis and Public Choice, The Locke Institute, Edward Elgar Publishing, Inc., 1998.

PARASIZ, İlker ; Para Politikası, Aralık 1985.

POOLE, William ; “Monetary Policy Rules”, Review (Federal Reserve Bank of Saint Louis), Mar/Apr99, Vol.81, Issue 2, p3, ISSN 0014-9187.

SAVAŞ, Vural F. ; “Ekonomik Anayasa veya Anayasal Ekonomi”, Görüş, Mayıs 1992.

SAVAŞ, Vural F. ; Anayasal İktisat, İstanbul, Mayıs 1989.

WILLET, Thomas D. ; “A New Monetary Constitution”, Constitutional Monetary Reform,

YEAGER, Leland B. ; “Monetary Constitutions”, The New Palgrave Dictionary of Money and Finance, Vol.2, Macmillan Press, 1992.

ZARAZAGA, Carlos E. ; “Argentina, Mexico, and Currency Boards: Another Case for Rules Versus Discretion”, Economic Review, 1995 4th Quarter, p.14.